

Slovo na úvod

Nežná revolúcia, Pražská jar, víťazstvo pracujúceho ľudu, jar národov... Nebudem pokračovať vo vymenúvaní všetkých takýchto slovných zvrátov, pomenovaniach historických udalostí menej či viac vzdialených, časovo i geograficky. Píšem úvodník v špecializovanom časopise venovanom odborníkom, ale aj laikom, ktorí sa zaujímajú o dejiny, a dobre teda vedia čo tie slová znamenajú, ba aj súvislosti, v ktorých vznikali, aby zjednodušene „niečo“ pomenovali.

Od tej prvej udalosti v uvedenom zozname plynie 30 rokov – november, december 1989, rok 1990 a je to dôvod, aby som sa v týchto riadkoch zamyslela čo sa stalo, čo je obsahom pojmu „nežná revolúcia“, čo sme ako občania, obyvatelia stratili, čo získali. Ak pripustíme, že v jej dôsledku sa zmenilo spoločenské zriadenie vo vtedajšej Československej socialistickej republike (ČSSR, o pár mesiacov po novembri 1989 premenovanej na Českú a Slovenskú Federatívnu republiku a o doslova pár rokov na novovzniknuté samostatné – Českú republiku a Slovenskú republiku, aby zas o pár rokov sa zišli v kruhu členských štátov Európskej únie), tak ide o mimoriadne významnú, priam dejinnú udalosť. Isteže, až s odstupom dlhšieho časového úseku sa bude dať všetko to spreď 30 rokov zhodnotiť, zaradiť do kontextov a vynášať ešte prenikavejšie súdy.

Na tomto mieste a v tejto chvíli môžem napísať len niečo v spôsobe zamyslenia sa nad minulosťou samotného historika, keďže tejto spoločenskovednej disciplíny som verná celú svoju pracovnú kariéru. Aké to bolo pred novembrom 1989? Kým niečo k tomu poznamenám, tak pripomeniem: historik Josef Petráň napísal monumentálnu spomienkovú knihu *Filozofové dělajú revoluci s podtitulom Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948 – 1968 – 1989)* a s osobným venovaním autora ju mám z roku 2016 (žiaľ, v decembri 2017 zomrel). Ako pocta prenasledovanému historikovi Jozefovi Jablonickému vyšlo v roku 2013 kolektívne dielo pod názvom *Odvaľujem balvan*, v ktorej je veľmi veľa napísané o tom, ako historik po februári 1948 mohol pracovať alebo nemohol vôbec pracovať. A najnovším príspevkom tohto druhu je kniha *Rozhovor s dejinami*, v ktorej historik (mnou veľmi cenený) Ivan Kamenec rozjíma o cestách slovenskej histórie (ale aj o sebe) v rozhovore s Miroslavom Michelom.

Pred novembrom 1989 nebolo slobody bádania, nebolo slobody vo voľbe tém, ktorej sa historik chcel venovať. Všetko slúžilo tomu, čo bolo napísane vo štvrtom článku Ústavy ČSSR – čiže vedúcej úlohe Komunistickej strany Československa (KSČ) v spoločnosti. Ak som chcela ako mladá historička sa venovať nejakej téme (samozrejme nie vykopávkam v starovekom Ríme), musela byť moja téma spojená s dejinami robotníckeho hnutia, zvlášť KSČ a celého komunistického hnutia na svete. Ideologicky rozpoltený svet na tábor socializmu a tábor imperializmu bol nepreklenuteľný. Nebolo slobody v prístupe ku knižným titulom, a keď bola, tak len k publikáciám z krajín socialistickeho tábora (navyše napr. poľská spisba v oblasti sociológie nebola v ČSSR veľmi v milosti), tlačové tituly napr. z roku 1968 boli na

◀ *Dóm svätého Štefana, najväčšia katedrála vo Viedni. Z najstaršej stavby kostola sv. Štefana z 12. storočia sa nezachovali žiadne pamiatky. Západná fasáda s obrou bránou a vežami pochádza z druhej neskorej románskej stavby (1230 – 1263). Foto: Nadežda Jurčišinová*

špeciálnom zozname a bolo treba získať súhlas, ak sa historik chcel nimi zaoberať, robiť si z nich výpisky, lebo aj technický stav pre túto prácu bol iný. Týkalo sa to aj ďalších archívnych materiálov. Pred kým ju schovávali? Takých otázok by sme z tamtých čias našli nepomerne viac... Lenže bola tu malá (stala iba jednu česko-slovenskú korunu) tak povediac biblia tamtých čias – Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti od XIII. zjazdu KSČ, dokument schválili v decembri 1970 a ním zakázali všetko, čo mohlo mať nejaké iné smerovanie ako to z „poučenia“. Poučení sme teda písali, i keď nie až toľko (ako dnes), lebo nebolo to i to...

To všetko malo aj svojich konkrétnych nositeľov, strážcov ideovej čistoty, vedeckého bádania, možno skôr nebádania. Či už títo pedagógovia, riadiaci pracovníci boli „v osídlach“ Štátnej bezpečnosti, ako temnej tajnej pästi KSČ alebo nie, tak to ponechávam ako otvorenú otázku. Jednoducho, historik to nemal ľahké, v konečnom dôsledku bojoval sám so svojím svedomím. Pod tlakom zachrániť si kožu, existenciu boli sme dvojtvární. Jedno sa hovorilo na chodbách, či ticho pri káve, druhé bolo publikované.

Čo priniesol November? V prvom rade pre historikov otvorené archívy, voľnosť vo výbere tém a súvislostí s nimi prepojenými. Jednoducho voľnosť bádania, rešpektovanie pravidiel všeobecne akceptovaných. Nad tým všetkým musí tróniť zodpovednosť. Bez nej ani ten výdobytok ponovembrového vývoja historici nezužitkujú tak ako by mali. Veľmi obľúbené je v našich kruhoch slovné spojenie – víťazi píšu históriu. Nepoznám veľa (a možno ani jedného) historikov, ktorí by patrili k víťazom, takže je to tak trochu za vlasy pritiahnuté tvrdenie. Dnešok je takýmto trendom naklonený. Máme rôzne konšpiračné teórie, o ktorých by sa dalo hovoriť veľmi veľa. Akurát mi to pripomína zašlé časy, keď o čiernom sme museli hovoriť, že je biele a naopak.

Ak má byť „poučenie“ z Novembra nejaké zmysluplné, tak historici si musia brániť svoju slobodu, svoj voľný prístup k tomu, čo sa udialo cez rôzne pramene, zdroje. Je na nich ako to spracujú, či sa za výsledky svojho bádania alebo „bádania“ budú hanbiť, neprežijú v konfrontácii, v diskusii, ale to je už téma, o ktorej by mal niekto písať o 30 rokov...

Nadežda Jurčišinová